

PREGLED PLATONOVA NAUKA O ZNANJU

VINKO ŠARAC
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
vinko.sarac@gmail.com

SAŽETAK

Ovaj kratki rad pokušaj je da se ukratko prikaže Platonov nauk o znanju. Da bi se razumljelo kako je sam Platon poimao pojam znanja, u uvodnom dijelu rada napravljena je kratka filološka analiza, koja ima za cilj približiti filozofsko poimanje znanja, a u glavnom dijelu rada napravljen je pregled četiriju tekstova iz Platonovog opusa koji za temu imaju znanje: šesta knjiga *Države*, *Teetet*, *Sofist* i *Menon*. Cilj je ovoga rada prikazati kako se u različitim dijelovima Platonova opusa poima sve ono što se kolokvijalno shvaća kao znanje: što bi bilo istinito shvaćanje, što percepcija, što mnijenje, a što bi, pak, bio istinski predmet filozofske potrage – znanje kao znanje. Ova različita poimanja i ovdje izabrani različiti dijelovi dijaloga pokušavaju se staviti u kontekst ne samo Platonova opusa, nego i suvremenijih epistemoloških rasprava te konzekvencama njihova poimanja za realni život, shvaćen u Platonovu smislu kao život duše.

KLJUČNE RIJEČI

Platon, epistemologija, *Teetet*, *Sofist*, *Menon*.

UVOD

Znanje u grčkom jeziku izražava se trima glagolima: οἶδα, γινώσκω i ἐπίσταμαι. Οἶδα je glagol koji ima oblike samo u perfektu, kojim se izražava prezent-sko značenje, a na hrvatski se prevodi kao *znati*, *razumjeti*, *poznavati*¹, sa smislom gotovosti, koji perfekt ima u grčkom kao sadašnje gotovo vrijeme. Γινώσκω prevodi se kao *poznavati*, *prepoznavati*, *spoznati*², ali, iako nije krnji glagol, nego ima sve uobičajene glagolske oblike, prezentska je osnova ovoga glagola reduplicirana (*gnh-/ *gneh-)³, što je način tvorbe perfekta, tako da znanje koje ovaj glagol opisuje također implicira prošlo, ili, u skladu s grčkim, gotovoga znanja.

Platon govoreći o znanju najčešće koristi glagol ἐπίσταμαι koji se, kada se radi o praktičnom smislu, prevodi kao *razumjeti se u što*, *poznavati*, *znati*, a

1 Usp. Senc, Stjepan, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Naprijed, Zagreb, 1988., str. 647.

2 Usp. ibid., str. 170.

3 Usp. Beekes, Robert; Beek, Lucien van, *Etymological Dictionary of Greek*, Brill, Boston/Leiden, 2010., str. 273.

u teorijskom kao *znati, poznavati, uvidjeti*⁴ ili kao *be assured, know how, believe*.⁵ Ovaj glagol drugačiji je od prethodnih dvaju u tome što znanje koje on označava nema unaprijed zadanu semantičku implikaciju gotovosti znanja, što pokazuje i njegova etimologija: prijevod *ἐπί- ἵσταμαι na engleski bio bi *stand before something > be confronted with sth., take knowledge of sth.*⁶ – *stajati pred nečim, biti suočen s nečim.*

Da bi se razumjelo što Platon misli pod znanjem, smatram da je bitno imati na umu riječ kojom se koristi kada analizira pojam znanja. Upravo zbog koncepta *episteme*, kako sam ga shvatio čitajući Platona, a koji se slaže s ovim kratkim ekskursom u grčku leksikografiju, odlučio sam oblikovati rad tako da u početku prikazem koliko-toliko strukturiran nauk o vrstama znanja u šestoj knjizi *Države*, zatim zahvatim *Teeteta*, dijalog u kojem se traži ono odredbeno znanja samoga. Treći dio ovog rada prvih je 16 glava *Sofista*, gdje ću prikazati potragu za pojedinačnim znanjem, a za kraj sam, anakronijski, ostavio *Menona* i teoriju anamneze.

VI. knjiga Platonove *Države*

Teško je sa sigurnošću utvrditi vrijeme nastanka *Države*, kao što je teško ocijeniti svu slojevitost njenih deset knjiga. Ipak, prema određenomu akademskom konsenzusu, nastanak toga spisa možemo ugrubo smjestiti na prijelomu V. i IV. st. pr. Krista.⁷

Vjerojatno imaginarni razgovor Sokrata s Trazimahom u prvoj knjizi *Države*, koji kasnije prerasta u razgovor između Glaukona i Sokrata s povremenim uključivanjem Adimanta i Polemarha, smješten je u društvenu situaciju početka propasti zlatnoga, Periklova doba. Platon u ovome spisu prvenstveno teži prikazu pravednosti; utoliko je pitanje što je država (πολιτεία) zapravo pitanje što je pravednost (δικαιοσύνη) uopće. Ukratko, može se zaključiti da je za Platona pravednost cjelina – zatvoren i razrađen sustav u kojem svaki djelić jedne te iste cjeline odgovorno obavlja svoj zadatak, biva zadovoljan svojim poslom i nipošto se ne miješa u tuđi zadatak.⁸

Budući da *Država* paralelno govori o pravednosti u duši i pravednosti u državi, jer „bi dakle u većemu veću pravednost bilo i lakše upoznati”⁹, teško je odrediti koji od njenih elemenata ima svojevrsni filozofijski prioritet, ali može

4 Usp. Senc, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, str. 335.

5 Usp. Beekes, R.; Beek, L. van, *Etymological Dictionary of Greek*, str. 445.

6 Usp. *ibid.*

7 Usp. Guthrie, William Keith Chambers, *A History of Greek Philosophy, Volume IV*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975., str. 438.

8 Usp. Zovko, Jure, „Uvod”, u: Platon, *Država*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2009., str. 8–10.

9 Platon, *Država*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2009., str. 108.

se s priličnom sigurnošću zaključiti da ona nije prvenstveno praktički spis. Nije ni sociološka ni politološka, kao ni etička studija, a nije ni utopijski prikaz kojekakve kvazi-filozofske vladavine. Iako posjeduje sve ove elemente kao mogući ključ tumačenja, ona je u prvom redu *theoria* shvaćena u korijenskom smislu riječi¹⁰, slično (posebno u srednjovjekovno-samostanskoj kulturi) latinskom *contemplatio* – *promatranje* vječnoga znanja. U tome smislu pravednost opisana u *Državi* nije tek etička ili politička, nego umska vrlina, što je čini bitno dijalektičkom jer u sebi obuhvaća četiri antičke kreposti (hrabrost, mudrost, umjerenost, jakost)¹¹.

Ovakva umska pravednost koja se, donekle, može shvatiti hegelijanski, ne dokida se, nego radije integrira u sebi sve ostale kreposti koje bi bile njezin preduvjet, a ona sama na neki način biva njihovim ciljem i konačnim produktom.

Priroda znanja

„Što, nisi opazio, da su sva mišljenja bez znanja ružna! I najljepša su slijepa! Ili ti se čini, da se što razlikuju od slijepaca, koji putom pravo idu, oni koji pogađaju nešto istinito bez razuma?”¹²

Navedeni citat upućuje na razliku između mišljenjenja, mnijenja (δόξα) i znanja (ἐπιστήμη), između nužnoga, lijepoga i jasnoga te slijepoga i nejasnoga. Mnijenje se može razumjeti kao zbunjenost uma po pitanju bitka i nebitka, kao srednje stanje između znanja istine i neznanja shvaćenog kao apsolutnog bezumlja, a postojanje mnijenja nalazi se na pola puta između bitka i nebitka, tako da ima samo kvaziegzistenciju.¹³

U sljedećim paragrafima Platon uspoređuje spoznaju istinskog znanja i gledanje kao djelatnost organa vida te zaključuje da je dobro za spoznaju analogno onome što je svjetlost za oko:

„Dakle je ideja dobrote ono, što daje istinu predmetima spoznaje i moć spoznaje onome što spoznaje; ako budeš držao, da je ideja dobrote uzrok znanja i istine, istine koja se spoznaje umom, te da je oboje, i spoznaja i istina, nešto tako lijepo, ali da je sama dobrotu nešto što je još ljepše od toga obojega, onda ćeš pravo držati. A kao što je ondje pravo držati, da je svjetlo i vid samo nalik na sunce, a nije pravo držati ih za sunce, tako je i tu pravo držati, da je to oboje, znanje i istina, samo nalik na dobrotu,

10 Usp. Parry, Richard, „Episteme and Techne”, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/episteme-techne/> (6. XII. 2019.)

11 Usp. Šegedin, Petar, *Pojam uma u Platona*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2012., str. 38.

12 Ibid., str. 267.

13 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume IV*, str. 492–493.

ali nije pravo držati nijedno od toga za samu dobrotu. Tad treba još većma cijeniti dobrotu.”¹⁴

Dobro, međutim, nije ni smisao pojedinačnog života ni vrhovni objekt žudnje, nego sve to i još više¹⁵; ideja dobra ne dovršava se kao znanje ni kao uvjet spoznaje uopće, jer predmeti spoznaje „od dobrote nemaju samo osobinu da se mogu spoznati, nego kako im od nje dolazi još i opstanak i bitak, a da dobrota ipak nije bitak nego je s onu stranu bitka, te po uzvišenosti i moći viša”¹⁶.

Usporedba s crtom

Sokrat određuje varijante znanja koje je shvaćeno u najšire mislenu pojmu na primjeru crte razrezane na dva nejednaka dijela¹⁷ koji su ponovno razrezani na isti način. Jedan dio predstavlja vidljivu vrstu *cjelokupnosti stvari*¹⁸, a drugi misaonu.

1. U vidljivoj vrsti cjeline stvari prvi dio naziva slikama, gdje svrstava sjene, odraze i slično.
2. Drugi dio vidljive vrste stvarni su prirodni predmeti i ljudske rukotvorine.
3. Pri spoznaji prvog dijela cjeline misaone vrste duša je prisiljena tragati prema pretpostavkama. Mora apstrahirati od konkretne stvarnosti i uzimati predmete spoznaje kao umske slike predmeta, o njima vidjeti samo ono što se da vidjeti razumom.
4. Drugi dio misaone vrste doseže se u govoru „snagom raspravljanja”¹⁹ (διαλέγεσθαι), služeći se „idejama samima po sebi radi ideja samih po sebi i da završi idejama”²⁰.

Kako su različiti predmeti saznanja, tako su različita i četiri stanja duše koja oni izazivaju: um, razum, vjerojatnost i nagađanje.

Teetet

Dijalog *Teetet* napisan je 369/7. godine²¹, a radnja se događa 399. – u godini Sokratove smrti. Glavni sudionici razgovora su Sokrat, mladi matematičar Teetet i njegov učitelj Teodor. Dijalog počinje razgovorom u Megari, gdje se čitaju

14 Platon, *Država*, Zagreb, Naklada Jurčić, 2009., str. 270.

15 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume IV*, str. 506.

16 Platon, *Država*, str. 207.

17 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume IV*, str. 508.

18 Usp. *ibid.*

19 Platon, *Država*, str. 272.

20 *Ibid.*, str. 273.

21 Usp. Guthrie, William Keith Chambers, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, Cambridge University Press, Cambridge, 1978., str. 61.

Euklidove bilješke o razgovoru Teeteta i Sokrata koji se dogodio netom pred Sokratovo suđenje, a provjeravao ih je sa Sokratom u vremenu između osude i smrti.

Tema razgovora naizgled je jednostavno postavljeno pitanje: Što je znanje? Prvi je Teetetov odgovor znanje kao pojedinačno znanje nekoga umijeća, no Sokrat ga ispravlja, govoreći da ga je pitao o biti znanja samoga.²² Teetet odgovara tako što uspoređuje muke koje mu zadaje Sokratovo pitanje o znanju i lakoću odgovaranja na pitanja o odredbi matematičkih pojmova na koja je naviknut čime se ističe supstancijalna razlika ovih vrsta znanja.

Moguće definicije znanja

Sokratov odgovor vjerojatno je najpoznatiji dio ovoga dijaloga, definicija *majeutike*: usporedba vlastite vještine s primaljskom vještinom i Teetetove muke da odredi pojam znanja s porođajnim mukama. Sokrat tvrdi da on, kao muška primalja, umjesto brige za tijelo, brine se za duše koje rađaju. Na to ga prisiljava bog koji mu je zapriječio da sam iznjedri znanje.²³

Sokrat kao primalja pomaže Teetetu da tijekom dijaloga predloži sljedeće definicije znanja.

Znanje je percepcija

Sokrat kritizira definiciju znanja kao percepcije (οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις) uspoređujući je s dvama sličnim stavovima:

1. S Protagorinom mišlju „da je čovjek mjera svih stvari, onih koje jesu da jesu, a onih koje nisu da nisu”²⁴, koje odbacuje na temelju toga što Protagora u samoj tezi implicira da mjera drugoga, koja može biti suprotna od njegove, ima jednaku vrijednost za toga drugoga kakvu njegova ima i za njega samoga.²⁵
2. Sa stavom ekstremnih sljedbenika Heraklita, koji smatraju da je jedina istina kretanje, promjena i proces, tako da bi znanje bilo percepcija takvoga kretanja, no za Sokrata to je nemoguće jer percepcija ni na koji način ne može zahvatiti bitak, a istinsko znanje moralo bi ga, na neki način, ipak, zahvaćati.²⁶

Znanje je pravo shvaćanje

Reći da je znanje istinito shvaćanje (ἡ ἀληθὴς δόξα ἐπιστήμη εἶναι) značilo bi, za Sokrata, da postoji takvo nešto kao pogrešno shvaćanje, što je apsurdno,

22 Usp. Platon, „Teetet”, u: *Fileb; Teetet*, Naprijed, Zagreb, 1979., str. 106.

23 Usp. *ibid.*, str. 111.

24 *Ibid.*, str. 112.

25 Usp. *ibid.*, str. 135–137, 143–146.

26 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, str. 80–81, 101.

jer netko nešto ili shvaća ili ne shvaća.²⁷ Nakon rasprave o pogrešnom shvaćanju, Sokrat odbacuje i mogućnost da je pravo shvaćanje uistinu znanje, jer netko može slučajno doći do pravoga shvaćanja (na primjeru atenskih porotnika), a do znanja nije moguće doći slučajno.²⁸

Znanje je pravo shvaćanje spojeno s objašnjenjem

Definicija znanja kao pravog shvaćanja s objašnjenjem (μετὰ λόγου ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην εἶναι) dovodi do pitanja o tome što može biti predmet objašnjenja i predlaže se da samo složevine mogu biti objašnjavane, dok „nemaju objašnjenje takozvani prvi elementi iz kojih smo sastavljeni i mi i ostale stvari”²⁹, nego oni samo mogu biti percipirani i imenovani. No znanje i iskustvo pokazuju da složena stvar ne može sadržavati više znanja nego što to dopušta znanje o elementima koji je sastavljaju.³⁰

Sokrat i Teetet nastavljaju razgovor pokušavajući odgonetnuti što je to objašnjenje (λόγος):

1. Objašnjenje je govor općenito, izraz misli riječima. Ovakvo je objašnjenje toliko neodređeno, toliko fleksibilno, da bi svatko tko može govoriti mogao uvijek imati znanje
2. Objašnjenje je „put kroz elemente ka cjelini”³¹. Dodavanje ovakvoga objašnjenja ne osigurava buduću točnost istinitoga mnijenja³²
3. Objašnjenje je sposobnost prepoznavanja što je *differentia specifica* pojedine stvari. Ovakvo objašnjenje *logosa* nije zadovoljavajuće jer je kružno: zahtijeva dodavanje znanja onomu što tek treba spoznati, što je apsurdno, jer čemu spoznavati ono što već u misli znamo.³³

Smisao dijaloga i majeutičke metode

Dijalog se završava bez iznjedrenog odgovora na pitanje o znanju, no majeutički proces ipak nije bio beskoristan jer će omogućiti Teetetu da bude pun boljih misli u budućnosti, nakon iskustva dijalektičkog poroda. Sokrat mu govori da će nakon ovakvoga razgovora biti

„manje težak drugovima i pitomiji, razumno ne misleći da znaš što ne znaš”³⁴.

Za svaku buduću epistemologiju najznačajniji dio *Teeteta* svakako je ra-

27 Usp. *ibid.*, str. 156.

28 Usp. Chappel, Sophie-Grace, *Plato on Knowledge in the Thaetetus*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/plato-theaetetus/> (6. XII. 2019.)

29 Platon, „Teetet”, str. 173.

30 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, str. 72.; Platon, „Teetet”, str. 179.

31 Platon, „Teetet”, str. 182.

32 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, str. 72.

33 Usp. Platon, „Teetet”, str. 183–184.

34 *Ibid.*, str. 184.

sprava o znanju kao shvaćanju spojenom s objašnjenjem (μετὰ λόγου).³⁵ Ne ulazeći u širinu pojma *logos*, valja istaknuti da je ovo prvo mjesto u razvoju filozofije gdje se naznačava jezični karakter samoga znanja, i to ne u smislu nekih socijalnih i historijskih uvjetovanosti pojedinačnih znanja, nego je znanje uopće uvijek jezično.³⁶

Sofist: 1-16

Sofist, *Državnik* i *Filozof* dijelovi su Platonove najavljene³⁷ trilogije (iako *Filozof* nikada nije bio napisan³⁸) o oblicima pojavljivanja duša te jesu li te duše u svojoj biti jednake, a različite u manifestacijama ili im istinski pripadaju različita imena, iako se sve tri vrste ljudi bave javnim poslom. Radnja *Sofista* smještena je dan nakon razgovora prikazanog u dijalogu *Teetet*³⁹, s novim sudionikom, Strancem iz Eleje, Parmenidova rodnog mjesta, koji je upoznat s njegovom metodom, zbog čega se u tekstu govori o Parmenidu kao ocu.

Stranac bira između dviju metoda, dugoga govora i razgovora, te se odlučuje za potonju jer je lakše govoriti s prijaznim sugovornikom, a ako takvoga nema, bolje je da izlaže svoje misli sam. Sokrat predlaže Teeteta, a Stranac ga prihvaća za sugovornika i predlaže mu da se najprije okušaju u definiranju nečega lakšega te za primjer uzimaju ribara.

Sofist i ribar

Stranac ne objašnjava svoju metodu ni na kakav apstraktni način, nego je pokazuje na primjeru ribara: pojam koji traži svrstava u veoma široku skupinu onih koji posjeduju kakvo umijeće. Tu skupinu dijeli na umijeća stvaranja i stjecanja. Budući da ribar stječe, među umijećem stjecanja pripada grupi onih koji stječu hvatanjem, a ne razmjenom. Između borbe i lova, ribar se bavi lovom, a unutar lovačkog umijeća lovi živa, a ne neživa bića. U vrstama lova ribar je onaj koji lovi vodenu divljač. Nastavljajući sužavati skupinu u kojoj će pronaći ribara, Stranac dolazi do konca, do opisa koji obuhvaća umijeće koje čini nekoga ribarom.

Sofist je također kakav umješnik, kao što je i neka vrsta lovca, međutim on lovi kopnene životinje. Unutar svoga umijeća lova, Sofist se bavi lovom na kopnu, specifično lovom na pitome životinje, među koje Stranac svrstava i ljude. Lov na ljude također je djeljiv, na lov nasiljem i lov uvjeravanjem, a ovaj drugi, kamo pripada umijeće sofista, može biti lov uvjeravanjem i lov darovima.

35 Usp. Mikulić, Borislav, „Znalac i lažljivac: Semiotiziranje spoznaje”, u: Greco, John; Sosa, Ernest (ur.), *Epistemologija. Vodič u teorije znanja*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2004., str. 573.

36 Usp. *ibid.*, str. 579.

37 Usp. Platon, „Sofist”, u: *Protagora; Sofist*, Naprijed, Zagreb, 1975., str. 110.

38 Usp. Gill, Mary Louise, *Method and Metaphysics in Plato's Sophist and Statesman*, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/plato-sophstate/> (6. XII. 2019.)

39 Platon, „Sofist”, str. 109.

U lovu na ljude uvjeravanjem, kojemu je cilj zarada, može se raditi o laskanju ili obraćanju zbog vrline s ciljem zarade – a upravo u ovoj skupini Stranac i Teetet nalaze sofista te umijeću lova na bogate mladiće pridaju ime sofistika.⁴⁰

Dodatne definicije sofista

Metafora koja je lajtmotiv cijeloga dijaloga jest ta da Stranac i Teetet love sofista koji im bježi uzimajući različite likove te u dijalogu nalazimo još pet definicija sofista⁴¹:

1. Sofist je trgovac znanjem koje se odnosi na područje vrline u vlastitom gradu.⁴²
2. Putujući trgovac znanjem među različitim gradovima.⁴³
3. Proizvođač znanja koje sam prodaje.⁴⁴
4. Onaj koji se bavi eristikom – nadmetanjem riječima koje je dio umijeća stjecanja.⁴⁵
5. Ovdje se napušta dioba umijeća na stjecanja i proizvođenja i nalazi se novi *genus* – umijeće razdvajanja. Umijeće sofista u ovoj definiciji jest umijeće pročišćavanja duše od lažnih mnijenja.

Je li Sokrat sofist?

Dok prvih pet definicija smješta sofista u umijeće stjecanja, šesta otkriva anomalni element sofistike: mogućnost da ona ne bude među stjecanjem, nego među liječništvom. Stranac dopušta da se sofist može u određenom smislu obuhvatiti i ovakvom definicijom⁴⁶, ali usporedbom vukova i pasa upozorava da, iako su od iste vrste sofist i *onaj* drugi, među njima postoji bitna razlika. Platon ovdje ima na umu da je Sokrat cijeli život bio nazivan sofistom, pa na neki način poručuje da se ovakva sofistika može nazivati tim imenom, ali ona ne dotiče ono odredbeno sofizma jer je, ipak, već u *genusu* neskladna u odnosu spram prethodne definicije.⁴⁷

Menon

Menonovo je pitanje s početka dijaloga: Može li se vrlina naučiti? Sokrat odbija odgovoriti na to pitanje, govoreći da ne zna što je vrlina uopće. Tražeći neki *genus* koji bi obuhvatio sve vrline bilo kojeg pojedinačnog bića, Menon pita Sokrata:

40 Usp. Platon, „Teetet”, str. 120.

41 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, str. 126.

42 Usp. Platon, „Sofist”, str. 121.

43 Usp. *ibid.*

44 Usp. *ibid.*, str. 122.

45 Usp. *ibid.*, str. 124.

46 Usp. *ibid.*, str. 132.

47 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, str. 129.

„A kako ćeš istraživati, Sokrate, ono o čemu uopće ni pojma nemaš što je? Hoćeš li iznijeti neku stvar koja je nepoznata pa onda pokušati istraživati? A ako slučajno naiđeš na pravu stvar, kako ćeš baš znati da je to baš ono što nisi znao?“⁴⁸

Sokratov odgovor na ovo pitanje *prepričavanje* je nauka o besmrtnosti duše koji drži da je znanje u duši čovjeka, a spoznavanje i učenje su tek prisjećanja duše. Sokrat dokazuje tezu o besmrtnosti duše na primjeru Menonova roba koji je uz njegovu pomoć, bez prethodnoga posjedovanja znanja iz matematike, sposoban riješiti matematičke probleme. Praktično demonstrirajući valjanost ovakvoga nauka, Sokrat i Menon nastavljaju raspravu pitanjem što je vrlina te zaključuju da je ona neka vrst mudrosti.⁴⁹

U nastavku rasprave pojavljuje se mogućnost da su Sokrat i Menon pogriješili kad su zaključili da samo znanje vodi k ispravnoj djelatnosti, jer to može činiti i istinito mnijenje, no istinito mnijenje može se steći uglavnom kroz *božansku milost*, dok je onaj koji ima znanje uspoređen s Tirezijom u Hadu i opisan kao „realno biće među sjenkama“⁵⁰.

Znanje kao prisjećanje

Nauk o anamnezi izvorno je Pitagorejski nauk, iako ga Platon u Menonu pripisuje sljedbenicima orfičkih misterija.⁵¹ Ovaj nauk pretpostavlja vjerovanje u besmrtnost duše, reinkarnaciju i holističko shvaćanje čovjeka i svijeta, gdje je znanje kao sjećanje duše moguće samo kada je ta duša već ranije vidjela istinu – upravo takvim viđenjem Platon smatra da samo ona duša koja je već vidjela istinu može biti inkarnirana kao čovjek.⁵²

ZAKLJUČAK

Teorija anamneze ključni je dio Platonova epistemološkog stava koji omogućuje razlikovanje između istinitog mnijenja i znanja u punom smislu riječi. *Doksa* u Platonovu opusu, iako ima svoje mjesto u svakodnevnom životu, zauzima jednoznačno niži položaj nego znanje.

U *Državi* i *Timeju* Platon zastupa ovaj stav puno oštrije nego u *Menonu*, gdje smatra da je upravo *doksa* put do znanja: stjecanje razložnog istinitog vjerovanja⁵³, za praktične je svrhe jednako korisno kao i znanje u smislu gotovoga

48 Platon, „Menon“, u: *Dijalozi*, Kultura, Beograd, 1970., str. 380.

49 Usp. *ibid.*, str. 399.

50 *Ibid.*, str. 421.

51 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume IV*, str. 249.

52 Usp. Guthrie, *A History of Greek Philosophy, Volume V*, str. 492.

53 Usp. Platon, „Menon“, str. 415.

znanja, kada se događaj prisjećanja već dovršio. Dolazak do prisjećanja proces je prolaska puta od nižih do viših stupnjeva reprezentacije realnog⁵⁴, što se može ostvariti samo u dijalektici. *Episteme*, međutim, u istinskom smislu nije proces i njegov dovršetak u stjecanju spoznaje, nego *bivanje uz znanje*, gdje je znanje metafizički entitet, znanje kao duša čovjeka.

LITERATURA

- Beekes, R., Beek, L. van (2010): *Etymological Dictionary of Greek*, Boston, Leiden: Brill.
- Chappel, S. G. (2013): „Plato on Knowledge in the *Thaetetus*”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*
URL: <https://plato.stanford.edu/entries/plato-thaetetus/> (6. XII. 2019.)
- Gill, M. L. (2015): „Method and Metaphysics in Plato’s *Sophist* and *Statesman*”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*
URL: <https://plato.stanford.edu/entries/plato-sophstate/> (6. XII. 2019.)
- Guthrie, W. K. C. (1975): *A History of Greek Philosophy, Volume IV*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Guthrie, W. K. C. (1978): *A History of Greek Philosophy, Volume V*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mikulić, B. (2004): „Znalac i lažljivac: Semiotiziranje spoznaje”, u: Greco, J. i Sosa, E. (ur.): *Epistemologija. Vodič u teorije znanja*, Zagreb: Jesenski i Turk, str. 561–617.
- Parry, R. (2014): „*Episteme* and *Techne*”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*
URL: <https://plato.stanford.edu/entries/episteme-techne/> (6. XII. 2019.)
- Platon, (1970): „*Menon*”, u: *Dijalozi*, Beograd: Kultura.
- Platon, (1975): „*Sofist*”, u: *Protagora; Sofist*, Zagreb: Naprijed.

54 Usp. Pollock, John Leslie, „Proceduralna epistemologija – na sučelju filozofije i umjetne inteligencije”, u: *Epistemologija. Vodič u teorije znanja*, Greco, J.; Sosa, E. (ur.), str. 479.

Platon, (1979): „Teetet”, u: *Fileb; Teetet*, Zagreb: Naprijed.

Platon, (2009): *Država*, Zagreb: Naklada Jurčić.

Pollock, J. L. (2004): „Proceduralna epistemologija – na sučelju filozofije i umjetne inteligencije”, u: Greco, J. i Sosa, E. (ur.): *Epistemologija. Vodič u teorije znanja*, Zagreb: Jesenski i Turk, str. 474–513.

Senc, S. (1988): *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb: Naprijed.

Šegedin, P. (2012): *Pojam uma u Platona*, Zagreb: Matica Hrvatska.

Zovko, J. (2009): „Uvod”, u: Platon: *Država*, Zagreb: Naklada Jurčić, str. 7–58.



***„Što, nisi opazio, da su sva
mišljenja bez znanja ružna! I
najljepša su slijepa! Ili ti se čini, da
se što razlikuju od slijepaca, koji
putom pravo idu, oni koji pogađaju
nešto istinito bez razuma?“***

PLATON